

Γαβρίλης Λαμπάτος, Αγαθοκλής Αζέλης

Ιστορία του αρχαίου κόσμου

Α΄ Λυκείου

Περιλαμβάνει:

Μεθοδολογία προσέγγισης των ιστορικών πηγών

Ερωτήσεις από την Τράπεζα Θεμάτων

Κριτήρια αξιολόγησης προσαρμοσμένα στις νέες οδηγίες

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.....	9
-------------------------	---

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Μεθοδολογία προσέγγισης.....	11
------------------------------	----

I. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

1. Οι Άσσοι της Μεσοποταμίας	19
1.1 Η χώρα.....	19
1.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση.....	19
1.3 Η ιστορία.....	20
1.4 Ο πολιτισμός.....	22
2. Η Αίγυπτος	33
2.1 Η χώρα.....	33
2.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση.....	33
2.3 Η ιστορία.....	34
2.4 Ο πολιτισμός.....	35
3. Οι Φοίνικες	47
3.1 Η χώρα.....	47
3.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση.....	47
3.3 Η ιστορία.....	48
3.4 Ο πολιτισμός.....	49
4. Οι Εβραίοι	57
4.1 Η χώρα.....	57
4.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση.....	57
4.3 Η ιστορία.....	58
4.4 Ο πολιτισμός.....	59
5. Οι Χετταίοι ή Χεττίτες	64
5.1 Η χώρα.....	64
5.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση.....	64
5.3 Η ιστορία.....	65
5.4 Ο πολιτισμός.....	65

6. Οι Μήδοι και οι Πέρσες	72
6.1 Η χώρα	72
6.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση	72
6.3 Η ιστορία	73
6.4 Ο πολιτισμός	73
7. Οι ανατολική λαοί και οι Έλληνες	81
II. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ: Από τους προϊστορικούς χρόνους έως και τον Μ. Αλέξανδρο	
1. Ελληνική προϊστορία	85
1.1 Οι αιγαιακοί πολιτισμοί	85
1.2 Ο μυκηναϊκός πολιτισμός	88
2. Η αρχαία Ελλάδα (από το 1100 ως το 323 π.Χ.)	103
2.1 Ομηρική εποχή (1100-750 π.Χ.)	103
2.2 Αρχαϊκή εποχή (750-480 π.Χ.)	105
2.3 Κλασική εποχή (480-323 π.Χ.)	110
III. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	
1. Ο ελληνοιστικός κόσμος	145
1.1 Η διάσπαση του κράτους του Μ. Αλεξάνδρου	145
1.2 Τα χαρακτηριστικά του ελληνοιστικού κόσμου	146
2. Ο ελληνοιστικός πολιτισμός	160
2.1 Τα ελληνοιστικά πνευματικά κέντρα	160
2.2 Η γλώσσα	161
2.3 Η θρησκεία	161
2.4 Τα γράμματα	161
2.5 Οι επιστήμες	162
2.6 Οι τέχνες	163
IV. Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΡΩΜΗ	
1. Ο ελληνοισμός της Δύσης	175
1.1 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση των αποίκων	175
1.2 Οι Συρακούσες	176
1.3 Οι Έλληνες και οι λαοί της δυτικής Μεσογείου	177
1.4 Ο πολιτισμός των Ελλήνων της Δύσης	178
2. Η Καρχηδόνα	186
2.1 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση	186

2.2 Η εξάπλωση των Καρχηδονίων	186
3. Οι λαοί της ιταλικής χερσονήσου και ο σχηματισμός του ρωμαϊκού κράτους (8ος – 3ος αι.π.Χ.)	191
3.1 Η χώρα	191
3.2 Οι Ετρούσκοι	191
3.3 Η ίδρυση της Ρώμης και η οργάνωσή της	192
3.4 Η συγκρότηση της ρωμαϊκής πολιτείας – Res publica	193
3.5 Η ρωμαϊκή εξάπλωση	194
3.6 Ο ρωμαϊκός πολιτισμός	195
V. ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ	
1. Η ολοκλήρωση της ρωμαϊκής επέκτασης (200-31 π.Χ.)	211
1.1 Η επέκταση στην Ανατολή	211
1.2 Οι κατακτήσεις στη Δύση	212
1.3 Η διοίκηση των κατακτημένων περιοχών	212
2. Οι συνέπειες των κατακτήσεων	217
2.1 Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές	217
2.2 Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες	219
2.3 Η ενοποίηση της Ιταλίας	220
2.4 Οι εμφύλιοι πόλεμοι	221
VI. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ (1ος αι. π.Χ. – 3ος αι. μ.Χ.)	
1. Η περίοδος της ακμής (27 π.Χ. – 193 μ.Χ.)	243
1.1 Η εποχή του Αυγούστου (27 π.Χ. – 14 μ.Χ.)	243
1.2 Οι διάδοχοι του Αυγούστου (14-193 μ.Χ.)	245
1.3 Ο ελληνισμός και η Ρώμη	246
1.4 Η ρωμαϊκή τέχνη	247
2. Η κρίση της αυτοκρατορίας τον 3ο αι. μ.Χ.	265
2.1 Η κρίση του αυτοκρατορικού θεσμού	265
2.2 Η οικονομική κρίση	265
2.3 Η κοινωνική κρίση	266
2.4 Οι βαρβαρικές επιδρομές	266
2.5 Η παρακμή του αρχαίου κόσμου	267
VII. Η ΥΣΤΕΡΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ (4ος – 6ος αι. μ.Χ.)	
1. Η μετεξέλιξη του ρωμαϊκού κράτους (4ος – 5ος αι. μ.Χ.)	277
1.1 Ο Διοκλήτιανός και η αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας	277

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.2 Μ. Κωνσταντίνος: Εκχριστιανισμός και ισχυροποίηση της ρωμαϊκής Ανατολής	278
1.3 Οι θρησκευτικές εξελίξεις	279
1.4 Ο εξελληνισμός του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους.	281
1.5 Η μεγάλη μετανάστευση των λαών. Το τέλος του δυτικού ρωμαϊκού κράτους.	282
2. Η εποχή του Ιουστινιανού (6ος αι. μ.Χ.)	296
2.1 Η ανασύσταση της ρωμαϊκής οικουμένης	296
2.2 Η ελληνοχριστιανική οικουμένη	297
3. Τα γράμματα και οι τέχνες.	306
3.1 Η πνευματική ανάπτυξη	306
3.2 Η καλλιτεχνική ανάπτυξη	307
VIII. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΩ ΑΝΑΤΟΛΗΣ	
1. Η Ινδία	317
1.1 Η χώρα	317
1.2 Η οικονομία και η κοινωνία	317
1.3 Η ιστορία και ο πολιτισμός	318
2. Η Κίνα	326
2.1 Η χώρα και οι κάτοικοι	326
2.2 Η ιστορία και ο πολιτισμός	327
ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	
(Με ερωτήσεις – Ομάδα Α΄ – από την Τράπεζα Θεμάτων)	331
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΛΕΙΣΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΣΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ.	355

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

2.1 Η χώρα

- Οι αρχαίοι Έλληνες ονόμαζαν Αίγυπτο το βορειοανατολικό τμήμα της Αφρικής, το οποίο διαρρέει ο ποταμός Νείλος. Το ποτάμι αυτό έκανε τη γη γόνιμη, επειδή κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού πλημμύριζε και μετά την απομάκρυνση των νερών του άφηνε ένα στρώμα λάσπης που έκανε τη γη εύφορη.
- Η χώρα γεωγραφικά ήταν χωρισμένη σε δύο τμήματα:
 - α. Άνω Αίγυπτος: περιλαμβάνει τις νότιες και ορεινές περιοχές.
 - β. Κάτω Αίγυπτος: περιλαμβάνει τις βόρειες περιοχές με το Δέλτα του Νείλου, που βρέχεται από τη Μεσόγειο θάλασσα.

2.2 Οικονομική, κοινωνική και πολιτική οργάνωση

Η οικονομία

- Η γεωργική παραγωγή στην Αίγυπτο ήταν συνδεδεμένη με τον Νείλο και τις πλημμύρες του. Για την άρδευση των χωραφιών ήταν αναγκαία η συνεργασία των κατοίκων αλληλά και η επίβλεψη του κράτους.
- Καλλιεργούνταν το σιτάρι, το κριθάρι, το λινάρι, τα οπωροφόρα δέντρα και τα κηπευτικά. Οι Αιγύπτιοι ασχολήθηκαν με την κτηνοτροφία αλληλά και το ψάρεμα στα νερά του ποταμού.
- Η οργάνωση της γεωργίας ήταν κάτω από την επίβλεψη του κράτους. Βασιλικοί υπάλληλοι συγκέντρωναν το ποσοστό της παραγωγής που ανήκε στον φαραώ.
- Το μεγαλύτερο μέρος της βιοτεχνικής παραγωγής, όπως και του εμπορίου ελεγχόταν από τους φαραώ. Η χώρα έκανε εξαγωγή δημητριακών, παπύρου, χρυσού, ενώ γινόταν εισαγωγή ξυλείας, χαλκού, αργύρου κ.ά.
- Ένας μεγάλος αριθμός πολιτών απασχολούνταν στη λειτουργία της κρατικής μηχανής. Γραφείς που γνώριζαν τη δύσκολη ιερογλυφική γραφή, στρατιωτικοί, ιερείς.

Η κοινωνία

- Η κοινωνική διαστρωμάτωση ήταν η ακόλουθη:
 - α. Στην κορυφή της κοινωνίας βρισκόταν ο φαραώ. Θεωρούνταν ενσάρκωση του επίγειου θεού, ενώ οι αποφάσεις του ήταν δεσμευτικές για όλους.
 - β. Οι ιερείς και οι γραφείς συγκροτούσαν την τάξη των ισχυρών.
 - γ. Οι στρατιωτικοί κατείχαν εκτάσεις γης που οι φαραώ τους παραχωρούσαν για καλλιέργεια. Το επάγγελμα ήταν κληρονομικό.
 - δ. Το μεγαλύτερο μέρος της αιγυπτιακής κοινωνίας αποτελούσαν οι ελεύθεροι πολίτες (γεωργοί ή τεχνίτες).
 - ε. Οι δούλοι (αιχμάλωτοι πολέμου ή αγοράζονταν από εμπόρους). Δούλευαν σε κρατικά εργαστήρια, ορυχεία κ.ά.
- Στην αιγυπτιακή κοινωνία υπήρχε σε περιορισμένο έστω βαθμό η δυνατότητα κάποιος από μια κατώτερη κοινωνική τάξη να καταλάβει ανώτερα αξιώματα.

Η πολιτική οργάνωση

- Η οργάνωση του κράτους βασιζόταν στη θεοποίηση του φαραώ. Ο ρόλος της θρησκείας στη ζωή των Αιγυπτίων ήταν καθοριστικός.

2.3 Η ιστορία

Η προϊστορία

- Η προέλευση των πρώτων κατοίκων της Αιγύπτου είναι άγνωστη, ενώ τα πρώτα δείγματα οργανωμένης ζωής τοποθετούνται στα τέλη της 5ης χιλιετίας π.Χ.
- Την 4η χιλιετία π.Χ. αυξάνεται ο πληθυσμός στην κοιλάδα του Νείλου. Οι κάτοικοι καλλιεργούν συστηματικά τη γη, ενώ γνωρίζουν τη χρήση μετάλλων. Είναι χωρισμένοι σε φυλές. Οι διαρκείς συγκρούσεις ανάμεσά τους οδήγησαν στη διαμόρφωση δύο βασιλείων (Άνω και Κάτω Αίγυπτος).
- Στις αρχές της 3ης χιλιετίας π.Χ. ο ηγεμόνας της Άνω Αιγύπτου Μήνφς ένωσε τα δύο βασίλεια (πρωτεύουσα η Μέμφιδα).

Το αρχαίο βασίλειο (περ. 3000-2000 π.Χ.) με πρωτεύουσα τη Μέμφιδα

- Την περίοδο αυτή οι Αιγύπτιοι επεκτείνονται προς τον νότο (πλούσια σε χρυσό) και προς τη χερσόνησο του Σινά (πλούσια σε χαλκό).
- Δημιουργία μεγάλων έργων (ναοί, ανάκτορα, πυραμίδες στην Γκίζα).
- Στο τέλος της περιόδου η κεντρική εξουσία εξασθενεί και ενισχύεται η δύναμη τοπικών διοικητών.

Το μέσο βασίλειο (περ. 2000-1540 π.Χ.) με πρωτεύουσα τη Θήβα στην Άνω Αίγυπτο

- Την περίοδο αυτή έχουμε αναδιοργάνωση του κράτους και εκστρατείες των οποίων ηγήθηκαν προικισμένοι ηγεμόνες.
- Για δύο αιώνες η Αίγυπτος κατακτήθηκε από έναν νομαδικό, ασιατικό λαό, τους Υξώς. Δε στράφηκαν εναντίον του παραδοσιακού αιγυπτιακού τρόπου ζωής. Ανέπτυξαν καλές σχέσεις με τους λαούς της Μεσοποταμίας και τους Κρήτες.

Το νέο βασίλειο (1540-1075 π.Χ.) με πρωτεύουσα τη Θήβα

- Οι ηγεμόνες της Θήβας κατόρθωσαν να εκδιώξουν τους Υξώς και ίδρυσαν δυναστείες με σημαντικούς φαραώ. Η αιγυπτιακή κυριαρχία επεκτάθηκε προς βορρά μέχρι τη Συρία.
- Τον 13ο αι. π.Χ. κυβέρνησε ο Ραμσής Β΄. Στη διάρκεια της βασιλείας του σημειώθηκε οικοδομική άνθηση, ενώ ενισχύθηκε η αιγυπτιακή κυριαρχία στο εξωτερικό. Την περίοδο αυτή του νέου βασιλείου οι Αιγύπτιοι ανέπτυξαν εμπορικές σχέσεις με τη Φοινίκη, την Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου.
- Τον 12ο αι. π.Χ. λαοί από τα βόρεια (λαοί της θάλασσας) πραγματοποίησαν επιδρομές στην ανατολική Μεσόγειο και ανάγκασαν τους Αιγυπτίους να εγκαταλείψουν τις ασιατικές τους κτήσεις. Τον 11ο αι. π.Χ. το νέο βασίλειο βρίσκεται σε φάση παρακμής.

Η ξένη κατάκτηση

- Από τον 11ο αι. π.Χ. έως τον 7ο αι. π.Χ. η Αίγυπτος παρακμάζει και βρίσκεται κάτω από ξένη κυριαρχία. Στο πρώτο μισό του 7ου αι. π.Χ. αποκτά την ανεξαρτησία της από τους Ασσυρίους. Αναπτύσσεται το εμπόριο με τις ελληνικές πόλεις και πολλοί Έλληνες μεταναστεύουν στην Αίγυπτο.
- Τελικά η Αίγυπτος ενσωματώνεται στην αυτοκρατορία των Αχαιμενιδών Περσών βασιλέων. Όταν ο Μ. Αλέξανδρος νίκησε τους Πέρσες στην Ισσό προέλασε στην Αίγυπτο, όπου έγινε δεκτός ως απελευθερωτής από τον περσικό ζυγό.

2.4 Ο πολιτισμός

Η θρησκεία

- Η πολυθεΐα χαρακτήριζε τους Αιγυπτίους σε όλη τους την ιστορική πορεία. Παρουσίαζαν τους θεούς με ανθρώπινο σώμα και κεφάλι κάποιου ζώου.

- Ο μεγαλύτερος θεός ήταν ο Ρα, ο θεός Ήλιος, τον οποίο εκπροσωπούσε ο φαράω στη γη. Οι δημοφιλέστεροι θεοί ήταν η Ίσις, ο Όσιρις και ο Ώρος. Προσπάθεια του φαράω Αμένοφισ Δ' να εξαλείψει την πολυθεΐα και να επιβάλει τη θιατρεία του Ρα, ως μοναδικού θεού, συνάντησε την αντίδραση του ιερατείου και απέτυχε.
- Οι Αιγύπτιοι πίστευαν ότι η ζωή συνεχιζόταν μετά τον θάνατο, εάν δεν καταστρεφόταν το σώμα του νεκρού. Για τον σκοπό αυτό ταρίχευαν τους νεκρούς τους και τους έθαβαν σε μνημεία μαζί με όλα τα αντικείμενα που τους ήταν αναγκαία για τη μεταθανάτια ζωή. Οι φαράω δημιούργησαν μεγάλα ταφικά μνημεία με εξαιρετη διακόσμηση.

Η γραφή

- Από την 4η χιλιετία π.Χ. οι κάτοικοι της χώρας χρησιμοποιούσαν την ιερογλυφική γραφή. Η δυσκολία για την εκμάθησή της (λόγω του πλήθους χαρακτήρων-συμβόλων) προϋπέθετε ειδικευση και συνεχή ενασχόληση. Ένας πολίτης είχε τη δυνατότητα να ειδικευτεί ως γραφέας για να ακολουθήσει σταδιοδρομία δημόσιου υπαλλήλου.
- Η αποκρυπτογράφησή της οφείλεται στον Γάλλο αιγυπτιολόγο J. Champollion, ο οποίος το 1822 διάβασε το κείμενο μιας τρίγλωσσης επιγραφής (στήλη της Ροζέτας). Η γνώση της ιερογλυφικής γραφής ήταν καθοριστική για τη βαθύτερη γνώριμία με τον πολιτισμό των αρχαίων Αιγυπτίων.

Τα γράμματα

- Τα περισσότερα αιγυπτιακά κείμενα αναφέρονται στα κατορθώματα και τη δράση των φαράω.
- Τα λογοτεχνικά κείμενα είναι ελάχιστα, καθώς η δυσκολία εκμάθησης της γραφής είχε ως αποτέλεσμα να μπορούν να εκφραστούν γραπτά λίγοι άνθρωποι.

Οι επιστήμες

- Η παρακολούθηση των πλημμυρών του Νείλου καθώς και της κίνησης των αστεριών συνέβαλε στην ανάπτυξη εμπειρικών αστρονομικών γνώσεων. Καθιερώθηκε ημερολόγιο 365 ημερών και χωρίστηκε το έτος σε μήνες και εβδομάδες, ενώ προσδιορίστηκε και η ώρα με βάση την ηλιακή σκιά.
- Η ανάγκη μέτρησης των καλλιιεργήσιμων εκτάσεων συνέβαλε στην ανάπτυξη της γεωμετρίας.
- Η ταρίχευση των νεκρών έδωσε τη δυνατότητα διεύρυνσης των γνώσεων στην ανατομία και την ιατρική.

Οι τέχνες

- Οι καλλιτέχνες μέσω του έργου τους αποσκοπούσαν στην εξύμνηση της ζωής των φαραώ. Μεγάλα οικοδομήματα (πυραμίδες) κατασκευάζονταν για να τους δοξάσουν.
- Μεγάλες επιφάνειες ναών και νεκρικών θαλάμων ήταν γεμάτες με παραστάσεις ζωγραφιστές ή ανάγλυφες, που εξιστορούσαν τη δράση των φαραώ καθώς και πλευρές της καθημερινής ζωής. Αξιόλογη ήταν η κατασκευή έργων μικροτεχνίας από πολύτιμους ή ημιπολύτιμους λίθους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ**1**

Να προσδιορίσετε τη σημασία του γεωγραφικού παράγοντα στη διαμόρφωση και στην εξέλιξη του αιγυπτιακού πολιτισμού.

Η Αίγυπτος δε θα είχε εξελιχθεί, εάν κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού ο Νείλος δεν πλημμύριζε και μετά την απομάκρυνση των νερών του δεν άφηνε ένα στρώμα ιλύος που έκανε τη γη εύφορη. Η ζωή της χώρας ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τον Νείλο και τις πλημμύρες του. Η άρδευση των χωραφιών και η συντήρηση των αυλακιών ήταν μια επίπονη και συνεχής εργασία που δίδαξε τη συνεργασία στους κατοίκους, αλλά δημιουργούσε και την ανάγκη της επίβλεψης του κράτους. Ο πλούτος που παράγονταν στην εύφορη περιοχή του Νείλου έδωσε πλούτο και δύναμη στους φαραώ, ενώ συνέβαλε και στη μεγάλη ανάπτυξη του εμπορίου, του πολιτισμού, καθώς και στην ανάπτυξη της γραφής και του τομέα της διοίκησης. Ο ίδιος ο γεωγραφικός παράγοντας λειτούργησε όμως και καταστροφικά για τον αιγυπτιακό πολιτισμό, αφού από την ευάλωτη χερσόνησο του Σινά πέρασαν στη χώρα και οι Υξώς, οι οποίοι κατέλαβαν το αιγυπτιακό κράτος για δύο αιώνες, αλλά και άλλοι ξένοι κατακτητές.

2

Η προσεκτική παρατήρηση των εικόνων της σ. 23 σε ποια συμπεράσματα σας οδηγεί όσον αφορά τις ασχολίες και την καθημερινή ζωή των κατοίκων της αρχαίας Αιγύπτου;

Οι δύο πρώτες εικόνες απεικονίζουν ξύλινα ταφικά ομοιώματα, ενώ η τρίτη απεικονίζει αναπαράσταση τοιχογραφίας από τάφο. Τα ομοιώματα τοποθετούνταν στους τάφους για να συνοδεύουν τους νεκρούς στη μεταθανάτια ζωή. Η τοιχογραφία αφηγείται στιγμιότυπα από την καθημερινή ζωή. Και από τις τρεις εικόνες παίρνουμε πληροφορίες

για τη βασική επαγγελματική ενασχόληση των Αιγυπτίων, που ήταν η γεωργία. Έτσι λοιπόν στην πρώτη εικόνα απεικονίζεται ένας γεωργός ο οποίος με τη βοήθεια ενός ζευγαριού βοδιών οργώνει με άροτρο το χωράφι. Η δεύτερη εικόνα σχετίζεται επίσης με την αγροτική ζωή, καθώς απεικονίζει μια σитаποθήκη μαζί με ανθρώπους που εργάζονται σε αυτήν. Εκτός όμως από τους αγρότες απεικονίζεται και ένας κρατικός υπάλληλος-γραφείας, ο οποίος καταγράφει τον καρπό που αποθηκεύεται, προκειμένου μάλλον να υπολογίσει τον φόρο που αναλογεί στον ιδιοκτήτη. Η τρίτη εικόνα σχετίζεται επίσης με τις αγροτικές εργασίες. Απεικονίζει τον θερισμό, το δεμάτιασμα αηλιά και το αλώνισμα των δημητριακών.

3 Ποια είναι η σημασία της επιινόησης και της χρήσης γραφής από τους Αιγυπτίους; (Να λάβετε υπόψη σας και το παράθεμα 4.)

Η ιερογλυφική γραφή επινοήθηκε από τους Αιγυπτίους την 4η χιλιετία π.Χ. Οι γραφείς κατέγραφαν με ακρίβεια τα φορολογικά στοιχεία, προσφέροντας έτσι σημαντική βοήθεια στη διοίκηση του κράτους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πλάτωνας στο κείμενό του, η γραφή είναι ένα μέσο με το οποίο καταγράφονται και μεταδίδονται οι γνώσεις, επομένως κάθε γενιά δε χρειάζεται να στηρίζεται αποκλειστικά στην εμπειρία της αμέσως προηγούμενης, όπως αυτή μεταδίδεται με τη φυσική μνήμη. Λειτουργεί λοιπόν και ως ένας μηχανισμός που πολλαπλασιάζει τη μνήμη. Εξίσου μεγάλη όμως είναι η σημασία της αιγυπτιακής γραφής και για τον νεότερο κόσμο, καθώς μέσω των γραπτών καταλοίπων του αιγυπτιακού πολιτισμού, μετά την αποκρυπτογράφηση της ιερογλυφικής γραφής από τον Champollion, έγινε γνωστή μια σημαντική πλευρά της ιστορίας και του πολιτισμού του σημαντικού αυτού λαού.

4 Πώς κρίνετε την προσπάθεια του Αμένοφι Δ' (Ακενατών) για την εξάλειψη της πολυθεΐας; Ποιες αλλαγές θα μπορούσε να επιφέρει μια τέτοια μεταρρύθμιση και γιατί δεν τελεσφόρησε;

Ο φαραώ Αμένοφις Δ' δεν προσπάθησε απλώς να καταργήσει την πολυθεΐα, αλλά επιχείρησε να επιβάλει τη λατρεία ενός συγκεκριμένου θεού, του Ρα, του θεού-ήλιου, τον οποίο εκπροσωπούσε ο φαραώ στη γη. Στην προσπάθειά του αυτή ήρθε σε σύγκρουση με τους ιερείς του Άμμωνος, του προστάτη-θεού της Θήβας. Με την πράξη του αυτή ο συγκεκριμένος φαραώ προφανώς θέλησε να επιβάλει μια θεότητα συνδεδεμένη με τη βασιλική οικογένεια και να περιορίσει την εξουσία του ιερατείου,

το οποίο υποστήριζε άλλες θεότητες. Αν πετύχαινε η μεταρρύθμιση, τότε θα περιοριζόταν η δύναμη της ισχυρής κοινωνικής τάξης των ιερέων και επομένως ο φαραώ θα εδραίωνε την εξουσία του, παραμερίζοντας ενδεχόμενη αμφισβήτηση από απαιτητές που θα υποστηρίζονταν από το ιερατείο. Το ότι δεν τελεσφόρησε αυτή η προσπάθεια δείχνει την ισχύ που είχε το ιερατείο στην αιγυπτιακή κοινωνία.

5

Να συγκρίνετε τον τρόπο πολιτικής οργάνωσης των λαών της Μεσοποταμίας με αυτόν των Αιγυπτίων.

Και στους δύο λαούς η οργάνωση του κράτους είχε θεοκρατικό χαρακτήρα. Ο ανώτατος άρχοντας, ο βασιλιάς, θεωρούνταν θεός ή προσωποποίηση του θεού, ενώ η θρησκεία ασκούσε τεράστια επίδραση στις εκδηλώσεις της ζωής. Υπάρχει όμως και μια σημαντική διαφορά. Ενώ στην Αίγυπτο η εξουσία ήταν συγκεντρωτική, στη Μεσοποταμία κατά την περίοδο των Σουμερίων η πολιτική εξουσία ήταν οργανωμένη στο πλαίσιο των πόλεων. Κάθε πόλη αποτελούσε ανεξάρτητο κράτος μαζί με τις κοινότητες που την περιέβαλλαν. Συγκεντρωτική έγινε η εξουσία και στη Μεσοποταμία όταν συγκροτήθηκαν ενιαία και ισχυρά κράτη, όπως το Βαβυλωνιακό ή το Ασσυριακό.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΛΕΙΣΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Να ελέγξετε αν το περιεχόμενο των παρακάτω προτάσεων είναι σωστό ή λανθασμένο, σημειώνοντας στο τετραγωνάκι την ένδειξη Σ (σωστό) ή Λ (λάθος).

1. Η Άνω Αίγυπτος αποτελούσε το βόρειο τμήμα της χώρας, στις εκβολές του Νείλου.
2. Ο Νείλος με τις πλημμύρες του ήταν ανασταλτικός παράγοντας για την ανάπτυξη της Αιγύπτου.
3. Θεμέλιο της οικονομίας της Αιγύπτου ήταν η γεωργία.
4. Στην Αίγυπτο υπήρχε μεγάλος καταμερισμός εργασίας, πράγμα που έδειχνε εξελιγμένη κοινωνία.
5. Οι γραφείς της Αιγύπτου, οι οποίοι γνώριζαν τη δύσκολη σφηνοειδή γραφή, είχαν υψηλή κοινωνική θέση.
6. Στην Αίγυπτο ήταν αδύνατο να αλληλέξει κανείς κοινωνική τάξη.

7. Η οργάνωση του αιγυπτιακού κράτους είχε θεοκρατικό χαρακτήρα.
8. Οι μεγάλες πυραμίδες στην Γκίζα είναι επίτευγμα του νέου βασιλείου.
9. Οι Υξώς επέβαλαν τον δικό τους πολιτισμό και σύστημα διακυβέρνησης στους Αιγυπτίους.
10. Οι Αιγύπτιοι γενικά ακολουθούσαν πολιτική εσωστρέφειας και δεν είχαν επικοινωνία με άλλους λαούς.
11. Ο φαραώ Ακενατών προχώρησε σε θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις και επέβαλε οριστικά τον μονοθεϊσμό στους Αιγυπτίους.
12. Οι λαοί της θάλασσας αναγκάζουν τους Αιγυπτίους να εγκαταλείψουν τις ασιατικές τους κτήσεις.
13. Οι Αιγύπτιοι πίστευαν ότι η ζωή συνεχίζεται και μετά τον θάνατο, εάν δεν καταστρεφόταν το σώμα του νεκρού.
14. Η καθιέρωση του ημερολογίου των 365 ημερών είναι επίτευγμα των Αιγυπτίων.
15. Παρά την τάση για μνημειακότητα, η μικροτεχνία γνώρισε ανάπτυξη στην Αίγυπτο.

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΕΡΩΤΗΣΗ

Με βάση το κείμενο και τις ιστορικές σας γνώσεις να αναφερθείτε στη σημασία του Νείλου για την ανάπτυξη του πολιτισμού των αρχαίων Αιγυπτίων.

1. Η σημασία του Νείλου για τους Αιγυπτίους

Ο Νείλος δεν κομίζει μόνον το νερό. Η πλημμύρα φτάνει φορτωμένη με λάσπη που αποσπάται κυρίως από τα ηφαιστειογενή χώματα της Άνω Αβυσσινίας. Στην Αίγυπτο, η πιο αργοκύλιστη πορεία του ποταμού ευνοεί την πρόσχωση στα χωράφια που σκεπάζει τότε. Αυτό που συνθέτει τούτο το τόσο εύφορο έδαφος της Αιγύπτου, που επιτρέπει σήμερα δύο ή τρεις σοδειές τον χρόνο, είναι αυτή η λάσπη, συμπληρωμένη με το φυλλόχωμα. Καταλαβαίνουμε το γιατί οι Αιγύπτιοι, βλέποντας αυτή την πλημμύρα, που τους φέρνει

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο Νείλος διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της αρχαίας Αιγύπτου. Από αυτόν πραγματοποιούνταν η άρδευση των χωραφιών. Η λάσπη του ποταμού που σκέπαζε τα χωράφια έδινε τη δυνατότητα στους κατοίκους να έχουν δύο ή τρεις σοδειές τον χρόνο. Γι' αυτό οι αρχαίοι Αιγύπτιοι έκαναν την

συγχρόνως νερό και χώμα, την έκαναν θεό, τον Χαπί, και συνέθεσαν ύμνους προς τιμήν του: «Χαίρε, Χαπί, βγες σε τούτη τη γη και φτάσε για να δώσεις τη ζωή στην Αίγυπτο· εσύ που [...] κρύβεις τον ερχομό σου μες στα σκοτάδια [οι Αιγύπτιοι δεν γνώριζαν τις πηγές του Νείλου]... Κύμα που απλώνεται πάνω στα περιβόλια [...] για να δώσει τη ζωή σ' όλους όσους διψούν. Από τη στιγμή που υψώνεται, η γη φωνάζει από αγαλλίαση, χαίρεται κάθε κοιλία, κάθε ώμος σαλεύει από το γέλιο, κάθε δόντι αλέθει [...]».

Jean Vercoutter, *Η αρχαία Αίγυπτος*, μτφρ. Αριστέα Παρίση, εκδ. Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994, σ. 22-23

πλημμύρα που έφερνε συγχρόνως νερό και χώμα θεό, τον Χαπί, και συνέθεσαν ύμνους προς τιμήν του. Η άρδευση των χωραφιών και η συντήρηση των αυλακιών ήταν μια επίμονη και συνεχής εργασία που δίδαξε τη συνεργασία στους κατοίκους, αλλά δημιουργούσε και την ανάγκη της επίβλεψης του κράτους.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Με βάση το κείμενο και τις ιστορικές σας γνώσεις να αναφερθείτε στα στοιχεία εκείνα που πιστοποιούν ότι η Αίγυπτος είναι μια εξελιγμένη τεχνικά κοινωνία.

3. Οι εργασίες για την κατασκευή της πυραμίδας του Χέοπος

Όσο βασίλευε ο Ραμφίνιτος υπήρχε μεγάλη ευνομία σ' ολόκληρη την Αίγυπτο και μεγάλη ευημερία. Μετά όμως, όπως μου είπαν οι ιερείς, όταν βασίλευε ο Χέοψ, τους προκάλεσε κάθε είδους δυστυχίες. Έκλεισε όλους τους ναούς κι έτσι εμπόδισε τους Αιγυπτίους να κάνουν τις θυσίες τους. Ύστερα έβαλε όλους τους Αιγυπτίους να δουλεύουν γι' αυτόν. Άλλοι έσερναν ογκόλιθους από τα λατομεία που βρίσκονταν στο όρος Αράβιο μέχρι τον Νείλο. Οι ογκόλιθοι μεταφέρονταν στον ποταμό πάνω σε βάρκες. Από εκεί άλλοι τους παραλάμβαναν και τους έσερναν προς το Λιβυκό λεγόμενο όρος. Εργάζονταν εκατό χιλιάδες άνθρωποι σε βάρδιες, τρεις μήνες η καθεμιά. Χρειάστηκαν δέκα χρόνια σκληρής δουλειάς του λαού για να κατασκευαστεί ο

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η ανάπτυξη άλλων ειδικοτήτων παράλληλα με την ανάπτυξη της γεωργίας αποτελεί το κυριότερο γνώρισμα μιας εξελιγμένης κοινωνίας. Ο λαός της Αιγύπτου εργαζόταν παράλληλα στην οικοδόμηση των μεγάλων έργων, ναών, ανακτόρων, ταφικών μνημείων τα οποία κατασκεύαζαν οι φαραώ. Μεγάλος αριθμός ειδικευμένων τεχνιτών, μεταλλουργών, ξυλουργών κ.ά. κατασκεύαζε ποικίλα προϊόντα. Αρκετοί τεχνίτες εργάζονταν σε ιδιωτικά εργαστήρια, οι περισσότεροι όμως και οι καλύτεροι εργάζονταν στα ανακτορικά εργαστήρια, διότι ο κύριος όγκος της βιοτεχνικής παραγωγής, όπως και του εμπορίου, ήταν ελεγχόμενος από τον φαραώ. Ήταν αναπτυγμένο το εμπόριο, ενώ η παροχή υπηρεσιών ήταν ένας άηλιος οι-

δρόμος που πάνω του έσερναν τους ογκόλιθους, έργο που, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι κατώτερο από την πυραμίδα. (Το μήκος του δρόμου είναι πέντε στάδια, το πλάτος του δέκα οργιές, το ύψος του, στο πιο ψηλό σημείο, οκτώ οργιές. Είναι κατασκευασμένος από λαξευμένες πέτρες, με ανάγλυφες παραστάσεις ζώων.) Δέκα χρόνια χρειάστηκαν για να γίνει η πυραμίδα και τα υπόγεια κτίσματα που βρίσκονται στον λόφο όπου είναι η πυραμίδα, και όπου ο Χέοψ έκανε τον τάφο του ένα νησί, ανοίγοντας δώρυγα από τον Νείλο. Το χτίσιμο της πυραμίδας κράτησε είκοσι χρόνια. Έχει τετράγωνη βάση και κάθε πλευρά έχει μήκος οκτώ πλέθρα και ύψος ίσο. Είναι από λαξευμένες πέτρες άριστα συναρμολογημένες. Κανένας ογκόλιθος δεν έχει μήκος λιγότερο από τριάντα πόδια.

Ηρόδοτος, Β, 124, μτφρ. Αγγ. Βήλαχος

οικονομικός τομέας που απασχολούσε μεγάλο αριθμό πολιτών. Η διοίκηση είχε ανάγκη από μορφωμένους πολίτες και με ειδικές γνώσεις: οι ιερείς για την κάλυψη των αναγκών ενός θεοκρατικού κράτους, οι γραφείς, που γνώριζαν τη δύσκολη ιερογλυφική γραφή, για τη λειτουργία της κρατικής μηχανής, οι στρατιωτικοί για την κάλυψη των αναγκών του στρατού.

Στην περιγραφή των εργασιών για την κατασκευή της πυραμίδας του Χέοψ διαπιστώνουμε την αρμονική συνεργασία ανθρώπων διαφορετικών ειδικοτήτων που απαιτούνται γι' αυτό το σύνθετο τεχνικά έργο. Γινόταν μεγάλη προσπάθεια για τη μεταφορά των ογκόλιθων που ήταν αναγκαίοι για την κατασκευή του έργου και γι' αυτό δημιουργήθηκαν ειδικοί δρόμοι. Η κατασκευή της πυραμίδας διήρκεσε δέκα χρόνια και αποτελείται από λαξευμένες πέτρες άριστα συναρμολογημένες.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Ποιες ήταν οι συνθήκες διαβίωσης των καλλιεργητών στην αρχαία Αίγυπτο και ποιο ρόλο διαδραμάτιζαν στη διοίκηση οι γραφείς;

5. Ένας γραφέας μιλά για τα πλεονεκτήματα του επαγγέλματός του

Μου λένε ότι εγκατέλειψες το γράψιμο και άρχισες τις διασκεδάσεις, ότι προτιμάς να δουλεύεις στα χωράφια και γύρισες την πλάτη σου στα γράμματα. Δε θυμάσαι την κατάσταση του καλλιεργητή που αντιμετωπίζει την καταγραφή του φόρου της σοδειάς, όταν το φίδι έχει πάρει το μισό σιτάρι και ο ιπποπόταμος έχει καταβροχθί-

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι συνθήκες διαβίωσης των καλλιεργητών στην αρχαία Αίγυπτο ήταν ιδιαίτερα δύσκολες. Η παραγωγή τους ήταν εκτεθειμένη στις καιρικές συνθήκες και σε διάφορα ζώα που κατασπαράζαν το σιτάρι. Επίσης οι φόροι

σει το υπόλοιπο; Τα ποντίκια αφθονούν στα χωράφια. Οι ακρίδες έρχονται. Τα βόδια καταβροχθίζουν. Τα σπουργίτια φέρνουν καταστροφή στον καλλιεργητή. Ό,τι απομένει τελικά στο αλώνι το αρπάζουν οι κλέφτες. Το ζευγάρι τα βόδια πέθαναν, ενώ όργωναν και αλώνιζαν. Και τώρα έρχεται ο γραφέας στην όχθη του ποταμού για να καθορίσει τον φόρο της σοδειάς. Οι επιστάτες κρατάνε ξύλα και οι Νούβιοι ραβδιά από φοίνικα και λένε «φέρτε το σιτάρι», αν και δεν υπάρχει καθόλου. Δέρνουν τον καλλιεργητή, τον δένουν και τον πετάνε στο πηγάδι με το κεφάλι προς τα κάτω. Έδεσαν τη γυναίκα του μπροστά του, τα παιδιά του είναι στα δεσμά. Οι γείτονες τους παρτάνε και φεύγουν. Έτσι το σιτάρι τους χάνεται. Όμως ο γραφέας είναι πάνω απ' όλους. Αυτός που δουλεύει στο γράψιμο δε φορολογείται, δεν έχει να πληρώσει χρέη. Πρόσεξέ το καλά.

A. Gardiner, *Η Αίγυπτος των Φαραώ*, μτφρ. Δ. Παυλάκης, εκδ. Φόρμιγξ, Αθήνα 1996, σ. 48-49

που έπρεπε να καταβάλλουν ήταν δυσβάστακτοι. Πολλές φορές, όταν δεν είχαν να πληρώσουν, αντιμετώπιζαν βασανιστήρια.

Οι γραφείς συγκαταλέγονταν στην τάξη των ισχυρών που συμμετείχαν στην κρατική διοίκηση. Είναι χαρακτηριστική η ακόλουθη αναφορά. «Όμως ο γραφέας είναι πάνω απ' όλους. Αυτός που δουλεύει στο γράψιμο δε φορολογείται, δεν έχει να πληρώσει χρέη». Είναι σαφές ότι οι συνθήκες διαβίωσης των γραφείων ήταν εντελώς διαφορετικές από αυτές των καλλιεργητών, οι οποίοι υπέφεραν.

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

ΕΡΩΤΗΣΗ

Με βάση την πηγή να αναφερθείτε στον τρόπο με τον οποίο έκαναν τις οικονομικές τους συναλλαγές οι Αιγύπτιοι και να αξιολογήσετε τη σημασία του.

α Η οικονομία του αρχαίου βασιλείου της Αιγύπτου

Η οικονομία βασιζόταν στην ανταλλαγή προϊόντων. Στην αγορά ανταλλάσσονταν προϊόντα, ενώ και οι φόροι πληρώνονταν σε είδος. Κάθε δύο χρόνια, αργότερα μάλιστα κάθε χρόνο, γινόταν απογραφή των οικονομικών. Το κράτος μετρούσε τις ωφέλι-

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι Αιγύπτιοι κατά την εποχή του αρχαίου βασιλείου (3000-2000 π.Χ.) έκαναν τις οικονομικές τους συναλλαγές, είτε ήταν αγοραπωλησίες είτε καταβολή φόρων προς τον βασιλιά, σε είδος. Τέτοια είδη ήταν τα σιτηρά, τα δέρματα, ο χρυσός αλλιά και η ανθρώπινη εργασία. Παρ' όλα αυτά όμως, είχε ήδη δημιουργηθεί ένας «κανόνας», ένα μέτρο δηλαδή για την ανταλλακτική αξία των

μες εκτάσεις, τον αριθμό των ζώων και το απόθεμα σε χρυσό των υπηκόων. Με βάση τα αποτελέσματα της απογραφής καθορίζονταν οι φόροι, είτε σε σιτηρά είτε σε δέρματα και χρυσό είτε σε παροχή εργασίας. Προφανώς οι φόροι μεταφέρονταν από τις επαρχίες στην κεντρική κυβέρνηση. Μολονότι η ανταλλαγή ειδών ήταν η μοναδική μορφή μεταβίβασης ιδιοκτησίας, το αρχαίο βασίλειο γνώριζε ήδη ένα ανταλλακτικό μέσο: ένα «κομμάτι» μέταλλο από καθορισμένο υλικό και βάρος (πάντως χωρίς σφραγίδα ακόμη). Ένας άντρας που πουλούσε ένα σπίτι κοντά στη μεγάλη πυραμίδα υπολόγιζε την τιμή του σε δέκα «κομμάτια». Αυτό που πήρε στην πραγματικότητα ήταν ένα κρεβάτι αξίας τεσσάρων «κομματιών» και δυο κομμάτια λινό ύφασμα αξίας τριών «κομματιών» το καθένα. Υπήρχε λοιπόν μια σταθερή μονάδα για τον καθορισμό τιμών, μολονότι η συναλλαγή γινόταν τις πιο πολλές φορές σε είδος και άλλαζαν χέρι «κομμάτια».

Golo Mann, Alfred Heub (επιμ.),
Propylaeen Weltgeschichte.
Eine Universalgeschichte, Βερολίνο
κ.α. 1962, τ. 1, σ. 375 (μτφρ.
αποσπάσματος Αγ. Αζέλης)

προϊόντων. Αυτό το μέτρο ήταν ένα κομμάτι μέταλλο από καθορισμένο υλικό και βάρος. Μολονότι δεν είχε σφραγίδα, αυτό το κομμάτι μέταλλο μπορεί να θεωρηθεί ως ο πρόγονος του νομίσματος, αφού ως τέτοιο λειτουργούσε. Έτσι, μολονότι η οικονομία ήταν ανταλλακτική, υπήρχε αυτό το μέτρο για τις συναλλαγές. Η αξία των προϊόντων καθοριζόταν με βάση το μέτρο αυτό. Έτσι, όταν κάποιος πουλούσε ένα οποιοδήποτε προϊόν, υπολογιζόταν η αξία του σε κομμάτια μετάλλου και ο πωλητής έπαιρνε ως αντάλλαγμα προϊόντα των οποίων η ανταλλακτική αξία ανερχόταν σε ίσο αριθμό κομματιών μετάλλου με το αντικείμενο που πουλούσε. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που αναφέρει η πηγή, σύμφωνα με το οποίο ένας Αιγύπτιος πούλησε ένα σπίτι και πήρε ως πληρωμή ένα κρεβάτι και δύο κομμάτια λινό ύφασμα! Η συναλλαγή ήταν σωστή, αφού το σπίτι άξιζε δέκα κομμάτια μέταλλο, ενώ το κρεβάτι τέσσερα και το λινό από τρία το κάθε κομμάτι.

Η εφεύρεση αυτού του τρόπου συναλλαγής είναι πολύ σημαντική για την ιστορία της ανθρωπότητας, καθώς θέτει τις πρώτες βάσεις για την κατοπινή δημιουργία του νομίσματος. Παράλληλα αυτός ο τρόπος συναλλαγής διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό τις συναλλαγές, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα της αντικειμενικής αποτίμησης της ανταλλακτικής αξίας των προϊόντων.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Με βάση τα στοιχεία του παρακάτω κειμένου, ποια συμπεράσματα βγάξετε για την κοινωνική και οικονομική θέση των ανώτερων κρατικών αξιωματούχων στην Αίγυπτο; Ποιο στοιχείο δίνει περισσότερη χαρά στον άρχοντα και γιατί; (Για την τελευταία ερώτηση να λάβετε υπόψη και το κείμενο που ακολουθεί, το οποίο προέρχεται από έναν αιγυπτιακό πάπυρο.)

Σε κάνω ν' αγαπήσεις τα γράμματα περισσότερο από την ίδια τη μάνα σου. Σου δείχνω την ομορφιά της τέχνης της γραφής. Είναι μεγαλύτερη από εκείνη κάθε άλλου επαγγέλματος. Σε ολόκληρη τη χώρα δεν υπάρχει όμοιό της. Πριν καλά καλά μεγαλώσει ένας εγγράμματος –ενώ είναι ακόμα παιδί– τον χαιρετούν και τον στέλνουν ως αγγελιαφόρο. Και δε θα επιστρέψει, για να ξαναφορέσει τη φόρμα του εργάτη. Δεν υπάρχει επάγγελμα που να μη σε διατάξουν, εκτός από αυτό του γραφέα και του κρατικού υπαλλήλου. Μόνο εκεί είναι που διατάζει ο ίδιος. Αν μπορείς να γράφεις, θα σε ωφελήσει περισσότερο από κάθε άλλο επάγγελμα. Ακόμα και μια μόνο μέρα στο σχολείο είναι χρήσιμη, και διαρκεί μια αιωνιότητα ό,τι κερδίζεις από αυτήν.

W. Hug, H. Busley, *Geschichtliche Weltkunde*, τ. 1, von der frühen Zeit der Menschen bis zum Beginn der Neuzeit, Frankfurt am Main 1986, σ. 32 (μτφρ. αποσπάσματος Αγ. Αζήλνς)

β Στο σπίτι ενός Αιγύπτιου αξιωματούχου

Η μέρα του αρχίζει. Υπηρέτες σπεύδουν να τον ντύσουν. Ένας του φοράει με πολλή προσοχή μια περούκα, η οποία δίνει στο πρόσωπο ένα σεβάσμιο πλαίσιο. Ένας άλλος φροντίζει για τα πόδια, ένας τρίτος για τα ρούχα. Υπάρχουν και τέσσερις νάνοι, για να τακτοποιήσουν τον γιακά, σημαντικό σύμβολο του βαθμού του στην ιεραρχία. Ο προϊστάμενος των κλουβιών στέκει πίσω από τον κύριό του και κρατάει τον αγαπημένο του πίθηκο και τρία σκυλιά απ' το λουρί. Δώδεκα υπάλληλοι, των οποίων η στάση προδίδει φιλοπονία, περιμένουν εντολές από τον αφέντη τους. Αυτός που είχε την τύχη να σταθεί εντελώς μπροστά του παραδίδει έναν πάπυρο. Στο φόντο παί-

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Καθώς φαίνεται από το κείμενο, οι ανώτεροι κρατικοί αξιωματούχοι συνδυάζουν την υψηλή κοινωνική θέση με πολύ πλούτο. Ο αξιωματούχος περιστοιχίζεται από πολυάριθμους υπηρέτες, ο αριθμός των οποίων δικαιολογείται από τη βιασύνη να ετοιμαστεί γρήγορα ο κύριος, ώστε να επιδοθεί στα υψηλά του καθήκοντα. Όπως αναφέρει το κείμενο, όλα τα πρόσωπα που κινούνται γύρω από τον άρχοντα κάνουν ενέργειες που θα καλέσουν την καλή διάθεσή του, κάτι που δείχνει το κύρος του αλλή και το ενδεχόμενο της τιμωρίας, αν κάτι δε γίνει σύμφωνα με τη βούλησή του. Ο αριθμός των δώδεκα υπαλλήλων που περιμένουν

ζουν μουσική με άρπες και αυλούς και ο αρχιδοκιμαστής ελέγχει αν το άρωμα των φρούτων που βρίσκονται στο πρωινό τραπέζι είναι αρκετά καλό για τον υψηλό κύριο. Όλα έχουν κανονιστεί έτσι ώστε να προκαλέσουν την καλή διάθεση του άρχοντα. Τον αποκαλούν με τον μακρύ σιδηρόδρομο των τίτλων του και του παραδίδουν καταλόγους με ιλιγγιώδεις καταγραφές της ιδιοκτησίας του: μυριάδες βόδια, γαζέλες, πουλερικά, στάμνες μπίρας, ψωμιά. Υπηρέτες σέρνουν τόπια από λινό ύφασμα, δέματα σανδαλιών, γεμάτα σεντούκια, μακιγιάζ γι' αυτόν, ακόμα και θυμίαμα, το οποίο, κάνοντας σύννεφα, φτάνει μέχρι τον ουρανό. Όμως η ευδαιμονία βρίσκεται μάλλον σε γήινα πράγματα. Ένα κοριτσάκι κρατάει με τρυφερότητα λουλούδια. Όμως περισσότερο στέκεται το βλέμμα του κυρίου πάνω στον γιο του, παιδί ακόμα, που έχει ήδη δύο πένες από βούρλο πίσω από το αυτί, για κόκκινο και μαύρο μελάνι, και κρατά στο χέρι έναν τυλιγμένο πάπυρο ... ένας μικρός γραφέας, μυημένος κιόλας λίγο στην υψηλή τέχνη της ιερογλυφικής, καμάρι του πατέρα του.

W. Hug, H. Busley, *Geschichtliche Weltkunde*, τ. 1, von der frühen Zeit der Menschen bis zum Beginn der Neuzeit, Frankfurt am Main 1986, σ. 32 (μτφρ. αποσπάσματος Αγ. Αζέηθς)

εντολές αλλιά και ο μεγάλος αριθμός των τίτλων που διαθέτει ο αξιωματούχος δείχνουν το υψηλό αξίωμα του άρχοντα. Παράλληλα οι υπάλληλοι κάνουν και έναν ημερήσιο απολογισμό της παρουσίας του, η οποία μετριέται σε είδος και είναι πράγματι ασύλληπτη σε μέγεθος, αφού γίνεται λόγος μεταξύ άλλων για δεκάδες χιλιάδες ζώα.

Αυτό που δίνει περισσότερη χαρά στον άρχοντα είναι το γεγονός ότι ο γιος του έχει μάθει την ιερογλυφική γραφή –αν και ανήλικος ακόμα– και να έχει γίνει γραφέας. Το γεγονός ότι ένας τόσο ψηλά στην ιεραρχία άρχοντας φροντίζει ώστε ο γιος του να μάθει τη δύσκολη ιερογλυφική γραφή δείχνει πόσο σημαντική είναι η γραφή για το αιγυπτιακό κράτος και πώς παράλληλα λειτουργεί ως εφαλτήριο για κοινωνική άνοδο. Όπως αναφέρεται αλλήωστε στο συμπληρωματικό κείμενο, το επάγγελμα του γραφέα είναι το μόνο που προσφέρει τόσο κύρος και ανεξαρτησία σε αυτόν που το ασκεί, εφόσον δε δέχεται διαταγές από κάποιον άλλο ανώτερό του. Άλλωστε γνωρίζουμε ότι το επάγγελμα του γραφέα εξασφάλιζε θέση στον κρατικό μηχανισμό.

Ιστορία του αρχαίου κόσμου

Α΄ Λυκείου

Το βιβλίο αυτό φιλοδοξεί να συμβάλει στη σωστή προετοιμασία των μαθητών της Α΄ Λυκείου στο μάθημα της Ιστορίας. Προσαρμοσμένο στις νέες διδακτικές ανάγκες και το νέο πλαίσιο αξιολόγησης, αποτελεί μια συγκροτημένη πρόταση για τη διδασκαλία και την εξέταση του μαθήματος.

Συγκεκριμένα, κάθε κεφάλαιο περιλαμβάνει:

- **Περίληπτική απόδοση** του αντίστοιχου κεφαλαίου του σχολικού βιβλίου
- Απαντήσεις σε όλες τις ερωτήσεις του **σχολικού βιβλίου**
- **Συμπληρωματικές ερωτήσεις** κλειστού τύπου
- Αξιοποίηση με τη μορφή ερωτήσεων – απαντήσεων των **ιστορικών πηγών του σχολικού βιβλίου**
- Αξιοποίηση με τη μορφή ερωτήσεων – απαντήσεων **συμπληρωματικών ιστορικών πηγών**

Επίσης, στο βιβλίο περιλαμβάνεται χωριστή ενότητα με **οδηγίες – μεθοδολογία και παραδείγματα προσέγγισης των ιστορικών πηγών.**

Στο τέλος, δίνονται **κριτήρια αξιολόγησης** τα οποία ευθυγραμμίζονται με το νέο πνεύμα των εξετάσεων. Σε αυτά περιλαμβάνονται ερωτήσεις από την **Τράπεζα Θεμάτων.**

Ακολουθούν οι απαντήσεις στις συμπληρωματικές ερωτήσεις και τα κριτήρια αξιολόγησης.

ISBN 978-960-566-727-6

9 789605 667276

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 6727

METAIXMIO
ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ

www.metaixmio.gr